

СИГИРЛАР СУБКЛИНИК КЕТОЗИННИГ СИМПТОМЛАРИ

Норбоев Қ.Н.
в.ф.д., профессор,
Турсуналиев Б.
Таянч докторант СамВМИ

Аннотация: субклиник кетоз сигирлар рационидаги қанд-протеин ва кальций-фосфор нисбатларининг бузилиши, каротинга бўлган эҳтиёжининг қондирилмаслиги оқибатида ривожланиб, шитаҳанинг ўзгариши, шиллиқ пардаларнинг кучсиз саргайши ва оқариши, ташқи таъсиротларга бефарқлик, юрак уриши ва нафаснинг тезлашиши, руминациянинг камайиши, тери қопламаси ялтироқлигининг пасайиши, туллашнинг кечикиши каби симптомлар, анемия, гипогликемия, гипокаротинемия, гипокальциемия ва сийдикдаги кетон танаачалар миқдорининг меъёрий кўрсаткичлардан ошиши билан кечади.

Калит сўзлар: юқори маҳсулдор сигирлар, субклиник кетоз, иккиламчи остеодистрофия, ацидоз, кетон танаачалари, анемия, гипогликемия, гипомагниемия, ёғли гепатодистрофия.

Мавзунинг долзарблиги. Юқори маҳсулдор сигирларнинг субклиник кетози оқибатида маҳсулдорликнинг кескин пасайиши, бепуштлик, юқори маҳсулдор сигирлардан хўжаликда фойдаланиш муддатининг қисқариши, ҳаётчанлиги паст ва касалликларга берилувчан гипотрофик бузоқларнинг туғилиши, маҳсулот ишлаб чиқариш учун озиқа сарфининг кўпайиши ҳисобидан фермер хўжаликларига катта иқтисодий зарар етказмоқда.

Бугунги кунгача Республикаизнинг қорамолчилик фермер хўжаликлари шароитида соғин сигирлар кетозини ўз вақтида аниқлаш ҳамда олдини олиш ва даволашнинг иқтисодий жиҳатдан арzon ва самарали усуслари ишлаб чиқилмаган. Шунинг учун соғин сигирларда субклиник кетоз касаллигини даволаш ва олдини олишнинг самарали усусларини ишлаб чиқиш ва амалиётга тадбиқ этиш бугунги кунда ветеринария фани ва амалиёти олдидағи долзарб муаммолардан бири ҳисобланади.

Маҳсулдор сигирларда учрайдиган моддалар алмашинуви бузилиши касалликлари жумладан субклиник кетозни эртаки аниқлаш ва олдини олишнинг самарали усусларини ишлаб чиқиш ва ветеринария амалиётiga жорий этиш бугунги кундаги долзарб муаммолардан бири бўлиб ҳисобланади.

Бўғоз сигирлар организмининг енгил ҳазмланувчи углеводларга бўлган эҳтиёжларининг қондирилиши 46,4 фоизни ташкил этди, яъни рациондаги қанд миқдорининг меъёрлардан 364,4 граммга камлиги аниқланди. Қанд-оқсил нисбати меъёрдаги 0,8-1,2 ўрнига 0,34 ни ташкил этди. Рационда қанд-оқсил нисбатининг пасайиши озиқаларнинг катта қоринда ҳазмланишининг ёмонлашиши, катта қорин суюқлиги мухитининг ўзгариши ва учувчи ёғ кислоталари ўзаро нисбатларининг бузилиши субклиник кетоз ва иккиламчи остеодистрофияга сабаб бўлади.

Соғин сигирларни сақлаш ва озиқлантириш шароитларининг кескин ўзгариши, қишлоғ даврида рациондаги пичанлар ва сифатли озиқалар ўрнини таркибида кислоталиги юқори бўлган силос, сенаж, жом, барда каби озиқалар эгаллаши оқибатида уларда барча турдаги модда алмашинувларининг бузилиши, сурункали ацидоз ҳамда кетоз, иккиламчи остеодистрофия, гипомагниемия, ёғли гепатодистрофия, катта қорин ацидози каби касалликларга сабаб бўлади [1, 2].

Олинган натижалар таҳлили. Илмий тадқиқотлар Самарқанд вилояти, Каттакўрғон туманидаги “Акбаршох Шавкат” қорамолчилик фермер хўжалигида голштинфриз зотига мансуб 20 бош биринчи туғиш сигирларда субклиник кетоз касаллигининг сабаблари, клиникаси ва ривожланиш механизмларини ўрганиш мақсадида диспансер тадқиқотлар ўтказилиб, соғин сигирлар рациони таркиби ва тўйимлилиги бўйича таҳлил қилинди.

Сигирлардан олинган қон намуналари лабораторияда биокимёвий таҳлил қилиниб, унинг таркибидаги гемоглобин (Сали гемометрида), умумий оқсил (Рефрактометрик усул), глюкоза (Орто-толуидин билан рангли реакция), каротин (Карр Прайс усули, Юдкин мадификацияси), умумий кальций (В.П. Вичев, Л.В. Каракашов усули), анорганик фосфор (Пулс бўйича В.Ф. Кромыслов ва Л.А. Кудрявцева усули), ишқорий заҳира (И.П. Кондрахин усули), миқдори ҳамда катта қорин суюқлигининг муҳити (РН метр ёрдамида), инфузориялар сони (микроскопик усулда) аниқланди. Олинган сийдик намуналарида кетон танаачалар миқдори KETONE URS-1K индикаторли тест ёрдамида текширишлар ўтказилди.

“Акбаршох Шавкат” фермер хўжалигидаги сигирлар рациони асосан силос – концентрат типида бўлиб, озиқлантириш меъёрларига нисбатан 2,08 озиқа бирлигининг етишмаслиги қайд этилди. Рациондаги ҳазмланувчи протиен 911,8 граммни, у билан таъминланиш эса 105,8 фоизни ташкил этди.

Рационнинг бир озиқа бирлигига 154 г ҳазмланувчи протеин тўғри келди. Озиқлантириш меъёрлари бўйича 1озиқа бирлигига 100-110 г ҳазмланувчи протеин тўғри келиши энг оптимал миқдор ҳисобланади. Рационнинг 1 озиқа бирлигига 120 граммдан кўп ва 80 граммдан кам ҳазмланувчи протеиннинг тўғри келиши катта қориндаги микрофлораларнинг целлюлозазалитик фаоллигининг пасайишига сабаб бўлади [3].

Сигирлар рационнинг асосий қисмини ташкил этадиган пахта шелухаси ва шроти таркибида ҳазмланувчи протеиннинг кўп бўлиши (ўртacha 17-54%) билан бир қаторда бу озиқалар таркибида ҳайвонлар учун заҳарли ҳисобланган госсипол алколоидининг концентрасияси 1 кг қуруқ моддада 0,020-0,046% гача етиши мумкин. Шунинг учун ҳайвонларга узоқ муддат пахта шелухаси ва шроти берилиши уларнинг заҳарланишига сабаб бўлади [2, 3].

Бўғоз сигирлар организмининг енгил ҳазмланувчи углеводларга бўлган эҳтиёжларининг қондирилиши 46,4 фоизни ташкил этди, яъни рациондаги қанд миқдорининг меъёрлардан 364,4 граммга камлиги аниқланди. Қанд-оқсил нисбати меъёрдаги 0,8-1,2 ўрнига 0,34 ни ташкил этди. Рационда қанд-оқсил нисбатининг пасайиши озиқаларнинг катта қоринда ҳазмланишининг ёмонлашиши, катта қорин суюқлиги муҳитининг ўзгариши ва учувчи ёғ кислоталари ўзаро нисбатларининг бузилиши, ҳамда организмда ацидоз ҳолатининг вужудга келишига бу эса ўзнавбатида субклиник кетозга сабаб бўлади [1, 3].

Сигирлар рационидаги клетчатканинг миқдори меъёрдаги 2850 г ўрнига 2726 граммни, у билан сигирлар организмининг таъминланиши 95,6 фоизни, каротиннинг миқдори 168,8 мг.ни, у билан таъминланиши – 43,8 фоизни ташкил этди. Рационда каротиннинг танқислиги ретинолнинг организмда эндоген синтези ва заҳираларининг камайиши ва оқибатда модда алмашинувларининг издан чиқиши, ҳамда ҳомиланинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатиши мумкин [3].

Хўжаликда бўғоз сигирлар рационининг макроэлементли таркиби озиқлантириш меъёрларига нисбатан кальцийнинг 5,49 граммга ва фосфорнинг 6,3 граммга етишмаслиги билан характерланди. Бўғоз сигирларнинг кальций билан таъминланиши 92,1% ва фосфор билан таъминланиши – 84,2 фоизни ташкил этди. Фосфорнинг кальцийга нисбати 0,52 га teng эканлиги аниқланди.

Корамолчилик фермер хўжаликларида парваришланаётган сигирларда клиник текширишлар иштаҳанинг ўзгариши (лизуха), ташқи таъсирларга жавоб рекциясининг пасайиши, бир дақиқадаги юрак уришининг ўртача $88,6 \pm 4,1$ мартаға нафас сонининг $30,2 \pm 2,4$ а мартағача тезлашиши, ошқозон олди бўлимларининг 2 дақиқадаги қисқаришлари сонини ўртача $2,6 \pm 2,8$ мартағача (меъёр 2 дақиқада 3-5 марта) камайиши, шиллиқ пардаларнинг кучсиз сарғайиши ва оқариши, тери қопламаси ялтироқлигининг пасайиши, туллашнинг кечикиши, кесувчи тишлиарнинг қимирлаши, охирги дум умуртқаларнинг сўрилиши, бўғинларнинг катталашиши ва деформацияси, оёқларни тез-тез алмаштириб туриш каби характерли белгиларнинг кузатилишини кўрсатди.

Софин сигирларда субклиник кетоз қондаги эритроцитлар сонини ўртача $4,98 \pm 0,06$ млн/мкл, гемоглобин миқдори шунга мос равиша $84,2 \pm 4,2$ г/л (анемия), глюкозани – $1,78 \pm 0,18$ ммоль/л (гипогликемия), каротинни – $0,328 \pm 0,54$ мг%, ишқорий заҳирани – $42,8 \pm 1,56$ ҳажм% CO_2 гача камайиши кузатилди.

Сигирлар сийдиги таркибидаги кетон танаҷалари миқдори ўртача лактациянинг биринчи ойида $2,5-3,7$ ммоль/л, иккинчи ойида ўртача $3,7$ ммоль/л. гача, “Ободончилик” фермер хўжалигига қарашли сигирлардан олинган сийдик намуналарида кетон танаҷалари ўртача шунга мос ҳолда ўртача $2,8-3,6$ ммоль/л гача ошганлиги аниқланди.

Хуносалар: 1. Сигирларда субклиник кетоз иштаҳанинг ўзгариши (лизуха), ташқи таъсиротларга бефарқлик, бир дақиқадаги нафас сони ва юрак уришининг тезлашиши, 2 дақиқадаги ошқозон олди бўлимлари қисқаришлари сонининг ўртача $2,4 \pm 2,2$ мартағача камайиши, шиллиқ пардаларнинг кучсиз сарғайиши ва оқариши, тери қопламаси ялтироқлигининг пасайиши, туллашнинг кечикиши, бўғинларнинг катталашиши ва деформацияси каби белгилар ҳамда (анемия), (гипогликемия) билан кечади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Кондрахин И.П., Левченко В.И. Диагностика и терапия внутренних болезней животных. М.: Изд. ООО «Аквариум-Принт», 2005. С. 652-664.
2. Норбоев Қ.Н., Бакиров Б.Б., Эшбўриев Б.М. Ҳайвонларнинг ички юқумсиз касалликлари. – Самарқанд: 2020. – С. 214-226.
3. Нормы и рационы кормления сельскохозяйственных животных. Справочное пособие / А.П.Калашников, В.И.Фисинина, Н.И.Клейменова // Москва, 2003.- 455 с.
4. Бабухин С. Н. Диагностика, терапия и профилактика субклинического кетоза с осложнением беременности у импортных нетелей. Автореф. дис.....канд. вет.наук: 16.00.01. Саратов 2018. С. 144.